

МОМЧИЛ ВОЙВОДА – ПЪРВИЯТ БАЛКАНСКИ ВЛАДЕТЕЛ, ПРОЗРЯЛ ОПАСНОСТТА ОТ ОСМАНСКО НАШЕСТВИЕ НА БАЛКАНИТЕ

Излезе от печат книгата от поредицата „ДЪЛГ И ЧЕСТ“ на издателство Захарий Стоянов – Момчил Войвода на големия наш изследовател академик Стоян Райчевски. Тук отпечатваме предговора от книгата.

От редколегията

Момчил войвода, който създава макар и за кратко независимо българско владение в Родопите и Беломорието, което самият Кантакузин и други автори оприличават на самостоятелно владение: „царство“, „държава“, „деспотство“, пръв на Балканите осъзнава опасността за християнските държави от появилите се в подстъпите към Европа османски турци и пръв се опълчва срещу тях. Скъсва съюза си и с двете враждуващи партии във Византия, оказва отпор на нахлуващите откъм Мала Азия нашественици и пръв от християнските властелини загива в неравна битка с тях. На това се дължи и неговата голяма популярност векове след гибелта му сред епоса на балканските народи, които са имали тежката участ да паднат под османска власт.

Момчил войвода, който се появява на политическата сцена по време на разгара на гражданската война във Византия и на сложни българо-византийски отношения, остава неразбран от владетелите на враждуващите балкански държави, които прибегват до неговите услуги като съюзник, когато трябва да разрешат един или друг свой конфликт или да осъществят една или друга своя амбиция за териториално разширение за сметка на съсед и довчерашен съюзник, без да държат сметка за голямата угроза, която се задава над всички тях откъм изток и не след дълго ще ги обрече за векове под чужда власт в сянката на полумесеца. Налага му се да воюва и с Византия, и със сръбския крал, и с появилите се в Тракия селджукски и османски турци,

останал неразбран и от българския цар.

Успехът на Момчил да добие славата на „войвода“ в смисъла на самостоятелните владетели по това време в Югоизточна Европа се улеснява и от особеното положение на Родопската област с прилежащото ѝ Беломорско крайбрежие, населена преимуществено с българи, която през 14. век си оспорвали, от една страна, Византия и България, а от друга – Сърбия и Византия. Това обстоятелство дава възможност на Момчил именно тук да започне осъществяването на своя политически проект, като използва противоречията, от една страна, между двете съпернически партии във Византия, и от друга – между Византия и другите балкански държави – България и Сърбия.

Произлязъл според византийските автори от средата на народа, Момчил постепенно достига до статута на българското болярство, представители на което преди него се явяват Хрис, Иванко, Стрез, Деспот Слав и др. Първият период от неговия живот и дейност е отражение на средата, в която той живее, с нейните традиции и сурови нрави в постоянни битки за оцеляването и утвърждаването. Вторият и третият период от живота и дейността му като историческа личност са съчетани със стремежа на българското болярство и аристокрацията към независимост и преследването на своя политическа цел към създаването на свое независимо княжество. Преследвайки тази цел, той постепенно се издига до висотата на аристокрацията на балканските държави и Византия. Първоначално е съюзник на Кантакузин, после и на императрицата майка Ана, но бързо показва и на двете страни, че няма намерение да помага постоянно нито на едната, нито на другата страна и ще служи само на своите политически интереси и стремеж да осъществи своя проект – създаването на самостоятелно владение на българите в Родопската област и Беломорието.

За средновековните хронисти – негови съвременници, Момчил е авантюрист, а ако повярваме на византийците – „разбойник“ и „грабител“, а всъщност – един непокорен българин, непризнаващ установеното статукво, готов да се съюзи с всеки

от враждуващите владетели, който възнагради добре пролятата кръв на неговите воители по бойните полета, но не за да се обогатява той самият, а за да постигне своята политическа цел – да създаде независимо българско владение – княжество – държава, на юг от границата на тогавашната българска държава с Византия, на първо време между Марица, Места и Бяло море, където също живеят българи и които земи рядко са влизали в пределите на българското царство, а по неговото време на засилващ се сепаратизъм, вътрешни противоречия, раздробяване и разпадане на държавността това не би могло и да стане. Това е времето, в което българските владетели като че ли са забравили повелята на предците си, че пътят на българската държава към средиземноморския свят, както и на цяла Югоизточна Европа, минава през пристанищата на Бяло море, които те се стремели с цената на много войни да овладеят на всяка цена.

Момчил, колкото и парадоксално да звучи в годините, в които започва залезът на християнските държави в Мала Азия и на Балканите, се явява продължител на този завет и в известна степен, макар и за кратко и с цената на живота си, стига до неговата реализация.

Въпреки набезите, които е предприемал в ранните си години към съседни на владението му държави, включително и на България, дейността на Момчил никога не е била насочена срещу българския владетел Иван Александър (1331-1371). Виждайки неговите качества, но не разбирайки истинската му цел, балканските владетели не се скъпели на дарове и обещания, когато са се стремили да го спечелят на своя страна. Византийците знаели също, че не скъпите подаръци са неговата цел, а признанието. Затова и двете враждуващи страни в гражданската война се надпреварват да му признават благородни титли и достойнства, които той приемал, отстоявал и достойно защитавал. Но не само византийските, но и останалите балкански владетели не са успели да оценят и да разберат най-важното му качество – неговата политическа прозорливост, каквато те за съжаление по онова време са нямали или не са проявили. Момчил пръв

съзира опасността от политическото заиграване на балканските владетели и на отделни полунезависими феодали с османските турци. Момчил пръв води битки с ордите на селджуките, които се опитват да стъпят трайно в Тракия и Македония, и загива в тази борба неразбран, предаден и самотен.

Момчил войвода е българин по произход. В първата половина на 14. век той създава самостоятелно владение в Родопско-Беломорската област със столица Ксанти. Момчил води борба срещу първите нахлуващи от юг османски турци и загива геройски при крепостта Перитор през 1345 г., нападнат едновременно от съединените войски на османците и византийците, предвождани от смирненския Умур бег и узурпатора на византийския императорски престол Йоан Кантакузин. Делата и подвизите на историческата личност Момчил се преплитат с политическите и военните събития в югоизточните части на Балканите, когато започват междуособиците между Палеолозите и Кантакузинови за византийския престол. Това става предпоставка за нови размирици и нестабилност на християнските държави на Балканите пред надвисналата над тях заплаха от турско нашествие. Когато цар Иван Александър разширява своите владения в Родопите и сръбският крал Душан се насочва към бреговете на Бяло море, селджукските турци все по-дръзко започват да нападат Южна Тракия. Никой от балканските владетели по това време, освен родопския и беломорския властелин Момчил, не може да прозре истинските размери на опасността, която се задава, за християнските народи не само на Балканския полуостров, но и за цяла Европа. Докато Йоан V Палеолог воюва срещу Кантакузин, за да си запази трона, Кантакузин пък се съюзява с турците и се опълчва срещу него, за да му отнеме престола, помагайки им да се закрепят здраво в Мала Азия и да стъпят трайно в Тракия и на Балканите. Българският цар и сръбският крал в същото време се стремят да извлекат изгоди за себе си от тази гражданска война.

Момчил единствен не се е колебал да започне отрано бит-

ката срещу османските турци, макар и по това време да е още съюзен с византийците. Дързостта на Момчил е могла да даде друг обрат на драматичните събития на Балканите през 14. век и друга щеше да е може би съдбата на покорените по-късно от османските турци балкански народи, ако този българин, извоювал си статут на независим войвода, не беше оставен сам и не бе загинал , посечен в неравна битка срещу обединените сили на турци и византийци.

Друга щеше да е и историята на цяла Югоизточна Европа, ако владетелите на Балканите тогава имаха прозорливостта на Момчил и го бяха подкрепили в тази тежка борба и не се съюзяваха заради котерийните си борби с враговете на християнството, каквото късогледство те проявяват и векове по-късно, когато виждаме как политическите сметки изместват и надделяват над народностни и държавни каузи.